

Хлівнюк Тетяна Петрівна

Концептуальні зміни моделі соціальної держави в Україні в умовах євроінтеграції та гібридних загроз (2021–2025 рр.)

УДК 323:351.84]:327.39(4-672ЄС)

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-5.13>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Хлівнюк Тетяна Петрівна
кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
вул. Всеволода Змієнка, 2, Одеса,
Україна
ORCID: 0000-0002-7636-9088

Стаття зумовлена глибокою трансформацією інституту соціальної держави в Україні, що відбувається під тиском двох потужних, але різноспрямованих факторів. З одного боку, євроінтеграція вимагає гармонізації законодавства з acquis communautaire ЄС, що передбачає впровадження стандартів інклюзивності, соціального інвестування та недискримінації. З іншого боку, повномасштабна гібридна війна (з 2022 р.) генерує безпрецедентні «шокові» виклики, які зміщують фокус політики з розвитку на виживання та соціальну стійкість (resilience). Відзначено, що цей дуалізм створює концептуальну напругу: держава змушена одночасно імплементувати довгострокові європейські реформи та реагувати на короткострокові кризи, спричинені війною. Мета статті – визначити концептуальні зміни в моделі соціальної держави України (2021–2025 рр.) та систематизувати ключові фактори (зовнішні та внутрішні), що детермінують її модернізацію в умовах євроінтеграції та гібридних загроз. У статті виявлено ключову концептуальну зміну – перехід від «соціальної держави» (Welfare State) до «соціально стійкої держави» (Resilient State). Якщо євроінтеграція штовхає Україну до моделі соціального інвестування, то війна змушує будувати модель соціального виживання. Проаналізовано систему факторів модернізації. Обґрунтовано, що зовнішні фактори включають нормативний тиск ЄС (вимоги до інклюзивності та прозорості) та безпековий шок (необхідність збереження людського капіталу як елемента національної безпеки). Внутрішні фактори включають катастрофічні демографічні зміни (масова міграція, мобілізація, втрати), що руйнують стару солідарну систему, та економіко-фіскальні шоки (руйнування ринку праці). Відповіддю на ці виклики стає розвиток соціального підприємництва та посилення ролі громадянського суспільства.

Зроблено висновок, що модернізація соціальної держави в Україні відбувається нелінійно. Вона вимушено поєднує елементи європейської моделі соціального інвестування з посиленням державної інтервенції для забезпечення стійкості. Успіх трансформації залежить від здатності держави інтегрувати ці два вектори, уникнувши фінансового колапсу патерналізму.

Ключові слова: соціальна держава, соціальна політика, євроінтеграція, гібридні загрози, модернізація, соціальна стійкість (resilience), фактори модернізації, апроксимація законодавства.

Вступ. Однією з найактуальніших проблем у зазначеному напрямку є дослідження ключової концептуальної зміни – перехід від «соціальної держави» (Welfare State) до «соціально стійкої держави» (Resilient State). Якщо євроінтеграція штовхає Україну до моделі соціального інвестування, то війна змушує будувати модель соціального виживання, намагаючись змінити систему факторів модернізації та їх взаємозв'язок. Модернізація соціальної держави в Україні – це необхідна об'єктивна відповідь на потужний тиск системи як зовнішніх, так внутрішніх факторів, що потребує ретельного аналізу та обґрунтування.

Мета та науково-дослідні завдання. Метою статті є визначення концептуальних змін в моделі соціальної держави України (2021–2025 рр.) та систематизація ключових факторів (зовнішніх та внутрішніх), що детермінують її модернізацію в умовах євроінтеграції та гібридних загроз. Відповідно до мети, дослідні завдання охоплюють коло головних позицій: обґрунтувати необхідність і значення переходу від «соціальної держави» (Welfare State) до «соціально стійкої держави» (Resilient State); визначити суперечності у моделях соціаль-

ного інвестування та соціального виживання, що викликано війною; проаналізовано систему факторів модернізації, як зовнішніх, так і внутрішніх; обґрунтувати відповідь на найважливе політичологічне питання – чи здатна українська модель соціальної держави модернізуватися в умовах екзистенційних загроз, не скотившись у неефективний патерналізм?

Методологія статті базується на системному підході та неінституціоналізмі для аналізу зовнішніх (норми ЄС, війна) та внутрішніх (демографія, економіка) факторів. Використано методи політико-правового аналізу для оцінки процесу апроксимації українського соціального законодавства до стандартів ЄС, а також метод кейс-стаді для аналізу політики стійкості (resilience policies) українського суспільства у відповідь на воєнні шоки.

Результати. Необхідність модернізації соціальної держави в умовах євроінтеграції та гібридних загроз зумовлена системою факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Перший тип факторів включає нормативний тиск ЄС (вимоги до інклюзивності та прозорості) та безпековий шок (необхідність збереження людського капіталу як елемента наці-

ональної безпеки). Внутрішні фактори включають катастрофічні демографічні зміни (масова міграція, мобілізація, втрати), що руйнують стару солідарну систему, та економіко-фіскальні шоки (руйнування ринку праці). Відповіддю на ці виклики стає розвиток соціального підприємництва та посилення ролі громадянського суспільства. При чому, варто зазначити, що інститут соціальної держави в Україні переживає найглибшу трансформацію за всю історію незалежності. Класична модель, що базувалася на патерналістських засадах та компенсаційних виплатах, виявилася нежиттєздатною в умовах нових реалій. Період 2021–2025 років став точкою біфуркації, де на формування соціальної політики одночасно впливають два фундаментальні, але часто суперечливі вектори. Перший вектор – євроінтеграція. Отримання статусу кандидата в члени ЄС вимагає від України глибокої апроксимації соціального законодавства до європейських норм (*acquis communautaire*). Це передбачає перехід до принципів соціального інвестування, інклюзивності, недискримінації та забезпечення реальної гендерної рівності [2]. Це шлях довгострокових, структурних реформ.

Другий вектор – гібридна війна та повномасштабна агресія. Цей фактор діє як «шокова терапія», вимагаючи негайних та масштабних державних втручань для забезпечення виживання та соціальної стійкості (*resilience*) населення [3]. Це шлях короткострокових, кризових рішень, часто пов'язаних із посиленням патерналістської ролі держави (масові виплати ВПО, гуманітарна допомога).

Політологічна проблема полягає у конфлікті цих двох логік: чи зможе Україна, реагуючи на екзистенційні загрози, одночасно імплементувати європейські реформи, чи кризовий менеджмент «заморозить» модернізацію? Для об'єктивної відповіді на це питання, необхідно ґрунтовно проаналізувати система факторів модернізації інституту соціальної держави.

Модернізація соціальної держави в Україні (2021–2025) відбувається не завдяки планомірній еволюції, а внаслідок потужного тиску системи екзогенних (зовнішніх) та ендогенних (внутрішніх) факторів.

Зовнішні (екзогенні) фактори тиску – це, перш за все, зовнішнє середовище, що стало головним каталізатором змін, змушуючи політичну систему відмовлятися від застарілих практик. Нормативно-політичним фактором виступає в даному випадку євроінтеграція. Цей фактор носить системний, довгостроковий характер. Процес апроксимації соціального законодавства України до *acquis* ЄС є ключовою вимогою на шляху до членства. Це не просто копіювання директив, а зміна самої філософії соціальної політики.

Як зазначає О. Федотова, навіть в умовах війни Україна демонструє прогрес у гармонізації,

зокрема у сферах недискримінації, гендерної рівності та охорони праці. Проте війна створює значні виклики для цього процесу [5]. Європейські стандарти (наприклад, Директива про баланс між роботою та особистим життям) важко імплементувати повною мірою, коли ринок праці зруйнований, а мільйони людей переміщені.

Ключовий тиск ЄС спрямований на інклюзивність та недискримінацію: забезпечення рівних прав для всіх соціальних груп, включно з ВПО, ветеранами та особами з інвалідністю; прозорість та ефективність: перехід від непрозорих пільг до монетизованих, адресних виплат; соціальний діалог: посилення ролі профспілок та організацій роботодавців, що відповідає європейській соціальній моделі [1].

Таким чином, євроінтеграція виступає як «дорожня карта» модернізації, що змушує державу рухатися у бік соціального інвестування (вкладення в людину), а не простого соціального утримання (патерналізм).

У цьому контексті необхідно розглянути і безпековий фактор – гібридну війну та агресію. Якщо євроінтеграція – це «тихий» нормативний тиск, то війна – це «гучний» шоківий фактор. Він діє негайно і вимагає повної перебудови пріоритетів. Війна змінила сам концепт соціальної політики: з інструменту боротьби з бідністю вона перетворилася на інструмент національної безпеки. Забезпечення соціальної стійкості (*resilience*) стало ключовим завданням держави.

Як зазначають О. Резнікова та О. Корнієвський, стійкість українського суспільства в умовах війни базується на кількох компонентах: соціальній згуртованості, довірі до інститутів (особливо ЗСУ) та здатності до самоорганізації [8]. У цьому контексті соціальна держава виконує функцію «амортизатора», який не дає суспільству «зламатися» під тиском шоків.

Цей фактор змушує модернізувати соціальну державу у наступних напрямках:

- мобільність та швидкість: створення цифрових інструментів (як «Дія») для миттєвої реєстрації ВПО та нарахування виплат;
- фокус на критичних групах: пріоритезація підтримки ветеранів, їхніх сімей та осіб, що втратили житло.
- психосоціальна підтримка: Створення системи реабілітації та психологічної допомоги як нової, раніше нерозвиненої, державної соціальної послуги.

Війна, як не парадоксально, прискорила деякі реформи (наприклад, цифровізацію послуг), які в мирний час гальмувалися бюрократією.

Друга група факторів трансформації – це внутрішні (ендогенні) фактори. Внутрішні процеси, каталізовані війною, роблять повернення до старої моделі соціальної держави фізично

неможливим. Найбільш потужним внутрішнім фактором є соціально-демографічний. Так, академік Е. Лібанова підкреслює, що війна спричинила безпрецедентні демографічні шоки, які повністю руйнують основи старої солідарної пенсійної системи та ринку праці [1]. До ключових демографічних викликів відносяться: масова міграція: мільйони біженців (переважно жінки та діти) та ВПО. Це створює дисбаланс на регіональних ринках праці та величезне навантаження на соціальні служби, а саме: зміну структури населення через величезну кількість ветеранів, які повернуться з фронту, потребуватимуть унікальних програм інтеграції, перекваліфікації та реабілітації. Серйозну угрозу уявляє собою й демографічна криза – катастрофічне падіння народжуваності та зростання смертності. Це означає, що співвідношення працюючих до пенсіонерів буде критичним, що робить стару солідарну модель банкрутом [6]. Цей фактор змушує державу шукати нові моделі – накопичувальні системи, підвищення пенсійного віку (хоч і політично непопулярне) та стимулювання зайнятості.

Щодо економіко-фіскального фактору, то варто зазначити, що стара модель соціальної держави була можливою лише в умовах стабільної економіки. Війна зруйнувала цей фундамент. Державний бюджет є глибоко дефіцитним і на 100% залежить від зовнішньої фінансової допомоги у покритті невійськових видатків. У цих умовах держава більше не може собі дозволити неефективний патерналізм (наприклад, субсидії для всіх). Цей фіскальний тиск змушує до: адресності, тобто переходу виключно на адресні програми допомоги тим, хто її справді потребує; пошуку нових джерел зайнятості – стимулювання самозайнятості та малого бізнесу. Саме тут виникає відповідь у вигляді соціального підприємництва. Так, В. Гурочкіна та А. Браунагель зазначають, що в умовах війни соціальні підприємства (часто засновані ВПО або ветеранами) беруть на себе функції вирішення соціальних проблем (наприклад, працевлаштування осіб з інвалідністю), які раніше були виключною прерогативою держави [7]. Модернізація відбувається «знизу», коли нові економічні суб'єкти закривають прогалини, залишені державою.

Не менш важливим уявляється й інституційно-політичний фактор. Війна змінила суспільний договір. Феномен волонтерства та самоорганізації (про що пишуть Резнікова та Корнієвський [8]) продемонстрував, що громадянське суспільство стало потужним суб'єктом, який взяв на себе значну частину соціальних функцій.

Головне, на чому потрібно зробити наголос, – те, що держава змушена модернізуватися, щоб відповідати цьому новому рівню суспільної активності [2]. Виникає запит на партнерство (дер-

жава – громади – волонтери), а не на патерналізм (держава – пасивний реципієнт).

Відтак, концептуальні зміни моделі соціальної держави в Україні (2021–2025) носять характер вимушеної модернізації під тиском шоків факторів: відбувається вимушений відхід від патерналізму не через ідеологічний вибір, а через фізичну неможливість його фінансування (економічний та демографічний фактори); євроінтеграція та гібридна війна виступають двома головними зовнішніми драйверами. Перша дає «дорожню карту» (інклюзивність, соціальне інвестування). Друга – «прискорювач» (стійкість, виживання). На практиці формується дуалістична модель: елементи європейського соціального інвестування (наприклад, програми пере-кваліфікації, підтримка соціального бізнесу поєднуються з посиленням державним інтервенціонізмом для забезпечення соціальної стійкості. Подальша модернізація залежатиме від здатності політичної еліти інтегрувати довгострокові реформи (вимоги ЄС) у короткострокові кризові рішення, перетворивши соціальну політику з «тягаря» для бюджету на «інвестицію» у стійкість нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лібанова, Е. (2024). Resilience of the socio-economic system of Ukraine to the shocks caused by the war: specifics of formation and response. *Demography and social economy*, 58(4), 3–23. URL: <https://doi.org/10.15407/dse.2024.58.003>
2. Манелюк, Ю., Чубур, Н. (2023). Вплив глобалізаційних процесів на трансформацію національної держави. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 71, 197–204.
3. Наливайко, Л. (2022). Соціальна політика та соціальний захист в країнах ЄС: сучасний стан та тенденції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Спеціальний випуск № 1(120)*, 7–12. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-7-12>
4. CristĂ bal Rovira Kaltwasser & Lisa Zanotti (2021). Populism and the welfare state. Chapters, in: Bent Greve (ed.), *Handbook on Austerity, Populism and the Welfare State*, chapter 4, pages 41-53, Edward Elgar Publishing.
5. Fedotova, O. (2024). The approximation of the Ukrainian social legislation to the EU acquis in times of war: the key challenges for reforms. *Eastern Journal of European Studies*, 15(SI), 91–112. URL: <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-SI05>
6. Hemerij, A., Ronchi, S., Plavgo, I. (2023). *Socio-Economic Review*. Oxford Academic. No 1, 470-500.
7. Hurochkina, V., & Braunagel, A. (2024). Social enterprises in the conditions of war vs. labor market and demographic situation of Ukraine. *Sustainable development of the economy*, 3(50), 271–282.
8. Reznikova, O., & Korniievskiy, O. (2024). Resilience of the Ukrainian society in wartime: components and influencing factors. *Eastern Journal of European Studies*, 15(1), 113–132. DOI: <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-0105>

REFERENCES:

1. Libanova, E. (2024). Resilience of the socio-economic system of Ukraine to the shocks caused by the war: specifics of formation and response. *Demography and social economy*, 58(4), 3–23. URL: <https://doi.org/10.15407/dse.2024.58.003>
2. Maneliuk, Yu., Chubur, N. (2023). Vplyv hlobalizatsiinykh protsesiv na transformatsiu natsionalnoi derzhavy. *Aktualni problemy polityky*. Vyp. 71, 197–204.
3. Nalyvaiko, L. (2022). Sotsialna polityka ta sotsialnyi zakhyt v krainakh YeS: suchasnyi stan ta tendentsii. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Spetsialnyi vypusk № 1(120)*, 7–12. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-7-12>
4. Crist  bal Rovira Kaltwasser & Lisa Zanotti (2021). Populism and the welfare state. Chapters, in: Bent Greve (ed.), *Handbook on Austerity, Populism and the Welfare State*, chapter 4, pages 41-53, Edward Elgar Publishing.
5. Fedotova, O. (2024). The approximation of the Ukrainian social legislation to the EU acquis in times of war: the key challenges for reforms. *Eastern Journal of European Studies*, 15(SI), 91–112. URL: <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-SI05>
6. Hemerij, A., Ronchi, S., Plavgo, I. (2023). *Socio-Economic Review*. Oxford Academic. No 1, 470-500.
7. Hurochkina, V., & Braunagel, A. (2024). Social enterprises in the conditions of war vs. labor market and demographic situation of Ukraine. *Sustainable development of the economy*, 3(50), 271–282.
8. Reznikova, O., & Korniiievskiyi, O. (2024). Resilience of the Ukrainian society in wartime: components and influencing factors. *Eastern Journal of European Studies*, 15(1), 113–132. DOI: <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-0105>

Conceptual changes in the social state model in Ukraine in the context of European integration and hybrid threats (2021–2025)

Khlivnyuk Tetiana Petrivna

Candidate of Political Science, Associate Professor,

Head of the Department of Social Work
Odesa National University named
after I. I. Mechnikov

Vsevoloda Zmienka str., 2, Odesa,
Ukraine

ORCID: 0000-0002-7636-9088

The article is driven by the profound transformation of the welfare state institution in Ukraine, which is occurring under the pressure of two powerful yet divergent factors. On one hand, European integration requires the harmonization of legislation with the EU acquis communautaire, necessitating the implementation of standards for inclusiveness, social investment, and non-discrimination. On the other hand, the full-scale hybrid war (since 2022) generates unprecedented «shock» challenges, shifting the policy focus from development to survival and social resilience.

This dualism creates conceptual tension: the state is forced to simultaneously implement long-term European reforms and respond to the short-term crises caused by the war. The purpose of the article is to define the conceptual changes in Ukraine's welfare state model (2021–2025) and to systematize the key factors (external and internal) determining its modernization amidst European integration and hybrid threats.

The article identifies a key conceptual shift: a transition from the «Welfare State» to the «Resilient State». If European integration pushes Ukraine towards a social investment model, the war compels the construction of a social survival model. The system of modernization factors is analyzed. It is substantiated that external factors include the normative pressure of the EU (demands for inclusiveness and transparency) and the security shock (the need to preserve human capital as an element of national security). Internal factors include catastrophic demographic changes (mass migration, mobilization, losses) that are destroying the old solidarity system, and economic-fiscal shocks (destruction of the labor market). The response to these challenges is the development of social entrepreneurship and the strengthening of civil society's role.

It is concluded that the modernization of the welfare state in Ukraine is non-linear. It necessarily combines elements of the European social investment model with enhanced state intervention to ensure resilience. The success of this transformation depends on the state's ability to integrate these two vectors, avoiding the financial collapse of paternalism.

Key words: welfare state, social policy, European integration, hybrid threats, modernization, social resilience, modernization factors, approximation of legislation.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025

Дата публікації: 15.12.2025